

نشانه شناسی بیماری‌های معده در طب سنتی ایران

مهدی برهانی^{الف}، میثم شیرزاد^ب، مهین الصاق^ج، محمد مظاہری^ج، احمد رضا شریفی علوان آبادی^{الف}، مریم یاوری^ب، محمود بابائیان^{الف}، محمدعلی کمالی^ب، محمد رضا حاجی حیدری^{الف}، مجید آویژگان^ب، پیمان ادبی^ج*

الف گروه طب سنتی ایران، دانشکده‌ی پزشکی، دانشگاه شاهد، تهران

ب دانشکده‌ی طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران

ج دانشکده‌ی طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران

* گروه بیماری‌های عفونی و گرمی‌سیری، دانشکده‌ی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان

** گروه داخلی، دانشکده‌ی پزشکی و مرکز تحقیقات جامع نگر عملکرد گوارش، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان

چکیده

علایم متعددی در طب سنتی ایران در مبحث بیماری‌های معده آورده شده است که نشان از دقت خاص پزشکان این دانش به نشانه شناسی بیماری‌ها دارد. استدلال از برخی علایم من جمله نوع رنگ، بو و میزان یکنواختی مدفوع، نوع صدای گاز دفعی و شدت بوی آن، بررسی میزان و شدت عطش و نوع برطرف شدن آن با آب گرم و غیر گرم، رنگ و خصوصیات زبان، آروغ و انواع آن، تایل به نوع مواد غذایی و میزان و نوع آب دهان، همه علایمی هستند که امروزه در دانش میولوژی و اخذ شرح حال یا اساساً بررسی غنی‌شوند یا اطلاعات کمی در مورد آن‌ها از بیمار اخذ می‌گردد. به نظر می‌رسد دقت در نحوه شرح حال گیری و معاینه‌ی فیزیکی بیماری‌های معده توسط طبیبان طب سنتی ایران از جمله این سینا می‌تواند در بهبود شیوه‌ی شرح حال گیری در طب رایج کمک کننده باشد. نکاتی که در طب سنتی ایران مورد توجه بوده است، به نظر می‌رسد در یک دوره‌ی تاریک تاریخی از مسیر دانش پزشکی خارج شده باشد و این دانش سیر طبیعی دگرگونی خود را که مشتمل بر ارتقاء و اصلاح دانش هر نسلی توسط نسل بعد از خود است، طی نکرده باشد. با این تئوری لازم است مطالعات تجربی بیشتری برای بررسی متون اصیل طب سنتی ایران انجام گیرد تا تغییرات ذکر شده در علایم و نشانه‌های معده در این متون نسبت به دانش روز میولوژی و اخذ شرح حال، در بالین بیمار مورد بررسی قرار گرفته و فراوانی آن‌ها تعیین گردد. در گام بعدی بررسی پایه‌ی پاتوفیزیولوژیک تفاوت‌های موجود در سیر مطالعات بالینی بسیار سودمند است. برخی مقایسه‌ها مابین این مباحث در مکتب طب ایرانی و طب سنتی چین نیز در مقاله ذکرشده است.

واژگان کلیدی: طب سنتی ایران، نشانه شناسی، بیماری‌های معده، طب سنتی چین ارديبهشت
تاریخ دریافت:
۹۰.
تاریخ پذیرش:

توسط مسلمانان دگرگون و با پژوهش و تجریبی آنان بارور گردید، به عنوان اصلی‌ترین مکتب طبی در کشورهای اسلامی و بعدها در اروپا شناخته شده است^(۳). متون طب سنتی ایران با توجه به

علامت شناسی در طب سنتی ایران:

طب سنتی ایران دانش بومی چند هزار ساله‌ی ایرانیان است که بعدها در یونان مدون شده است^(۱-۲). این طب پس از آنکه در دوره‌ی اسلامی

نشانه‌ها (Semiology) و شرح حال گیری (History taking) در طب رایج ذکر می‌شود، روند تفکر بالینی از همان لحظه‌ی اول برخورد با بیمار آغاز می‌گردد. این روند واجد یک پایه‌ی اطلاعاتی (Database) است که در جهت تفکر هدفمند و سازنده و شناخت خوبی برخورد با بیمار به پزشک کمک می‌کند. این پایه‌ی اطلاعاتی چند جزء مهم دارد:

۱. شکایات بیمار
 ۲. شناسایی یافته‌های غیر طبیعی
 ۳. ارتباط یافته‌های بیمار با یک پرسه زمینه‌ای پاتوفیزیولوژیک و سایکوپاتولوژیک
 ۴. طرح ریزی یک یا چند فرضیه درباره‌ی ماهیت مشکل بیمار (۸).
- با به کارگیری این شیوه می‌توان به یک شرح حال دقیق دست یافته و به تبع آن به تشخص درست تری رسید. از سوی دیگر، یافته‌های ثبت شده در شرح حال بیمار قابلیت این را خواهد داشت که در پژوهش‌های بالینی مورد استناد قرار گیرد و درستی و دقیقت تشخیص، میزان تأثیر درمان و بروز عوارض ارزیابی شود.

تشخیص بیماری‌های معده در طب سنتی ایران:

به منظور بررسی وضعیت معده در این طب موارد زیر در قانون ابن سينا آورده شده است (۹).

◀ عملکرد معده :

در صورتی که بیمار مقدار خوراکی که الان می‌تواند در یک وعده غذایی میل کند و معده‌ی بیمار می‌پذیرد که از میزانی باشد که بیمار قبل از بیماری می‌تواندسته است بخورد دلیل ضعف معده می‌باشد و اگر این عارضه را ندارد قوت معده همچنان پا بر جاست. بر اساس طب سنتی ایران قوت های معده (که نیروهای انجام دهنده افعال معده‌اند) به ۴ نوع جاذبه، ماسکه، هاضمه و دافعه تقسیم می‌گردد.

قوه‌ی جاذبه آنست که توسط آن غذا بلعیده می‌شود و به معده می‌رسد. قوه ماسکه نگهدارنده غذا

شالوده‌ی فلسفی و منطقی خود، به اسباب بروز بیماری‌ها، نشانه‌های آن و فرآیندی که توسط آن موجب از میان برداشتن مرض و بالنتیجه از میان رفتنه علامت می‌شود توجه خاص داشته است.

در واقع آنچه در طب سنتی ایران اصل کلی در درمان محسوب می‌شود، با سبب شناسی (etiology) آغاز می‌شود و درمان بر پایه‌ی شناخت اسباب بیماری است. جر جانبی در این باره می‌گوید: «مرض و عرض و سبب (هر بیماری علت ایجاد کننده‌ای دارد و پس از ایجاد شدن عوارضی از آن ناشی خواهد شد که ممکن است خود، بیماری دیگری باشد.

علت ایجاد کننده‌ی بیماری را سبب و عوارض ناشی از آن را عرض می‌نامند. هر سه غیر طبیعی است و همیشه قصد طبیب و مراد او زایل کردن بیماری باشد و اندر اندیشه‌ی او کار خستین آن باشد که بیماری زایل کند، لکن علاج کار خستین، زایل کردن سبب است از بهر آنکه هرگاه که سبب زایل شود، بیماری زایل شود» (۴).

اهمیت معده در فرمایش گوهر بار بیامبر گرامی اسلام (ص) به روشنی بیان شده است، آنچا که فرمود: المعدة بیث کل داء و الحمية رأس كل دواء (معده خانه‌ی هر دردی و پرهیز سرآمد هر درمانی است) (۵).

علامت شناسی در طب مدرن:

در پزشکی نوین علامت که Symptom خوانده می‌شود اینگونه تعریف می‌گردد: «هرگونه شاهد ذهنی (Subjective Evidence) از بیماری یا وضعیت یک بیمار که توسط وی احساس می‌شود. همچنین به تغییری در وضعیت بیمار که نشان دهنده یک حالت جسمی یا روانی است، گویند؛ مانند درد و خارش» (۶).

Symptom که دریافتی ذهنی است در مقابل Sign قرار دارد که یافته‌ای عینی است و توسط معاینه کننده دریافت می‌شود، مانند راش پوستی یا صدایی که در Pleural effusion در قفسه سینه به گوش می‌رسد (۶-۷). بر اساس آنچه در دانش عالیم و

ابتدایی فاسد شدن است می‌گردد). اگر در معده ورم یا زخم عفونی وجود نداشته باشد و غذا هم فاسد نباشد ولی هضم ناقص باشد علت، سوء مزاج است و اکثرًا نوع سرد و مرتبط و در درجه دوم گرم و در درجه سوم خشک می‌باشد (۹).

در طب سنتی چینی، هر گونه علامت ناخوشایندی در سر دل که همراه با درد یا نفخ یا تهوع یا استفراغ یا اسهال و کاهش اشتها یا مدفوع شل و یا یبوست و عطش به آب و... باشد دال بر اختلال در هضم معده است (۱۱).

◀ وضعیت زبان:

وقتی که زبان در اختلالات معده شدیداً زبر و قرمز گردد بر سوء مزاج یا ورم گرم دموی در معده دلالت دارد و اگر متمايل به زرد گردید عارضهٔ صفرایی (ناشی از وجود صفرا در معده) است و اگر به سیاهی متمايل گشت بیماری ناشی از مادهٔ سودای غیرطبیعی (ناشی از زیادی مادهٔ سودا در معده) است و اگر به سفیدی و شیری متمايل شد علت وجود مادهٔ مرتبط در معده است و اگر فقط خشک حقیقی باشد بیماری ناشی از خشکی مزاج معده است (۹).

خشکی دهان به دو نوع حقیقی و غیر حقیقی تقسیم می‌شود (۹):
خشکی حقیقی به علت کاهش شدید میزان رطوبت است و خشکی غیر حقیقی به علت رطوبت لزج خشک شدهٔ دهان (لزج: غلظت حد فاصل میان غلظت ژله‌ای و آبکی) با سرمنشاء حرارت بخاری که به بافت دهان رسیده است، پس افتراق آن دو مهم است چونکه یکی بر خشکی مزاج معده دلالت می‌کند و دیگری بر رطوبت لزج، که می‌تواند منشاء آن رطوبت لزج معده یا نزول یافته از مغز باشد (۹).

در طب سنتی چینی، در زبان به رنگ بدنهٔ زبان، رنگ بار زبان، به تورم کل زبان و به اثر دندانها بر کناره زبان بیشتر دقت می‌شود. همچنین بخش وسطی آن با دستگاه گوارش در ارتیباط است و هر گونه اختلال در این امر، با تغییرات در این بخش

در معده است تا عمل هضم روی آن انجام گیرد. قوه‌های ضمیر عمل هضم غذا را انجام می‌دهد و قوه‌ی دافعه دفع فضولات باقیمانده از عمل هضم را بر عهده دارد (۹).

در طب سنتی چینی، هر گونه تغییر در میزان خوراکی و یا مواد وارد شده به معده نشانگر اختلال عملکرد معده می‌باشد (۱۰-۱۱).

◀ بررسی چگونگی هضم:

هضم کامل عبارت است از اینکه پس از جای گرفتن غذا در معده، سنگینی در معده، سر و صدا، نفخ، آروغ با بوی دود یا ترشیدگی، سکسکه، احساس لرزش معده (اختلاج) و یا تمدد (احساس کشیده شدن) وجود نداشته باشد و مدت ماندن غذا در معده مدتی معتدل باشد و خروج غذا از معده در زمان طبیعی که هضم کامل گردیده انجام شود و خواب، مستوی (با آرامش، نه سبک و نه سنگین) باشد و بیدار شدن از خواب به راحتی و سریع انجام شود و بعد آن ورم در پلک چشم مشاهده نگردد و شخص از سنگینی سر و مشکل در دفع مدفعه شکایتی نداشته باشد و قبل از دفع، زیر شکم باد کرده و نرم باشد (این‌ها نشانه‌ی بهترین جای گرفتن غذا در معده و احاطه‌ی مطلوب آن بر غذا و نیز بهترین کارکرد معده و همچنین خوبی غذا در مقدار و کیفیت است) (۹).

اگر معده به طور کامل بر غذا احاطه پیدا نکرده و متعاقب آن هضم کامل نباشد ایجاد سرو صدا و آروغ متواتی می‌گردد و غذا مدت زیادی در آن باقی می‌ماند و یا قبل از زمان طبیعی هضم کامل، خارج می‌شود (۹).

وجود مادهٔ صفرای غیر طبیعی در معده (طور خالص) باعث مانع هضم یا نقص آن نمی‌گردد بلکه غذا را فاسد می‌کند. مادهٔ سودای غیر طبیعی در معده ایجاد مانع در هضم و فساد غذا هر دو را می‌نماید (۹).

وجود مادهٔ بلغم غیرطبیعی در معده به خصوص بلغم ترش باعث مایل شدن غذا به فساد می‌گردد. (باعث ترشیدگی غذا در معده که مرا حل

- تعريف در طب سنتی چینی (۱۱) :
- مزه تند معمولاً به علت افزایش الگوی حرارتی قلب یا کبد است.
 - مزه تند ثابت در دهان به علت کبد آتشین می‌باشد.
 - مزه تند صبحگاهی بعد از خواب نرفتن معمولاً به علت قلب آتشین است.
 - مزه شیرین نشان دهنده نقص طحال یا بلغم گرم است.
 - مزه ترش معمولاً به علت احتباس غذا در معده یا تهاجم کبد به معده است.
 - مزه شور معمولاً به علت نقص انرژی کلیه است.
 - مزه تند معمولاً به علت ریه گرم است.

◀ سکسکه :

اگر بیمار مبتلا به سکسکه متواالی گردیده و از سوزش ناحیه سر دل شکایت دارد، علت سکسکه وجود خلط ترش یا تند یا تلخ در معده است و اگر به همراه آن احساس کشش در معده نیز کند، علت آن باد است و اگر این‌ها را حس نمی‌کند و عطش آب هم ندارد بیانگر وجود خلط بلدغم در معده است.

اگر سکسکه بعد از انجام پاکسازی در معده و یا پس از بروز تب ایجاد شده باشد نشان دهندهٔ خشکی در معده است (۹). در مورد این نشانه در طب سنتی چین نیاز به دانستن عالیم دیگر بیمار می‌باشد.

◀ درد معده :

درد همراه با کشیدگی معده، به دلیل باد (ریح) در آن است و اگر به همراه درد، سنگینی نیز احساس گردد بر پر شدن بیش از حد معده (۱ متلاع) دلالت می‌کند و درد به همراه سوزش بر انواع خلط‌های غیر طبیعی ترش یا تند یا عفونی یا تلخ در معده اشاره دارد (که هر کدام به دلیل نوعی سوء مزاج مادي در معده می‌باشد) (۹).

تعريف در طب سنتی چینی (۱۱) :

- درد می‌تواند به علت احتباس انرژی چی در کبد یا حرارت معده باشد.

زبان همراه است. بار زبان کلاً در ارت-باط با معده است و هر گونه اختلالی در این بار، اختلال معده را مطرح می‌کند (۱۱).

◀ وضعیت آب دهان:

زیادی آب دهان و یا لزوجت آن بر رطوبت ارسال شده از معده به رطوبت آبکی بzac به تفکیک دلالت می‌کند (بدین معنا که هرگاه معده از حد یا غلظت رطوبت داخل معده از حد معمول قبل از آن فراتر باشد این حالت به دهان منتقل گردیده و با عث افزایش مقدار بzac و یا غلظت آن می‌گردد). خشکی حقیقی دهان بر خشکی معده دلالت دارد و احساس حرارت در دهان دال برگرمی آن است (اگر علائم دیگری دال بر حرارت معده نیز یافت شود) (۹).

در طب سنتی چینی، بzac دهان باید در حد عادی باشد. ولی خشکی بzac دهان دال بر آتش معده یا گرمی در بدن است (۱۱).

◀ طعم دهان:

(الف) تلخی آن نشان دهندهٔ حرارت و صفراء است.

(ب) ترشی آن دلالت بر سردی در معده (در اکثر اوقات) می‌کند ولی مقدار سردی آن کمتر از میزانی است که هضم غذا را مانع شود و در بسیاری موارد دلالت بر حرارت ضعیف به همراه رطوبت مینگاید که این حرارت رطوبت را کمی به جوش آورده ولی به علت نقصان حرارت و هضم ناقص ترشیدگی ایجاد می‌شود و گاهی ترشی دهان به علت ریزش ماده‌ی سودا از طحال به معده است که منجر به اشتهاش شدید به غذا گشته و نفح و صدای شکم زیاد شده و با عث سوء هضم می‌گردد و آروغ زیاد و ترشیدگی بسوی آروغ را باعث می‌شود.

(پ) بی مزگی دهان نشانگر بلدغم بی مزه در معده است.

(ت) شوری طعم دهان به دلیل بلدغم شور در معده است.

(ث) مزه های غریب و غیر عادی دلالت بر خلط غیرطبیعی و یا متعفن در معده می‌کند (۹).

د) اشتهای به ترشی‌ها و تندهای نشان‌دهنده خلط لزج در معده است.

ه) اشتهای معده‌گرم به آب بیدتر از غذاست (گاهی شدت حرارت باعث تخلیل مواد ذخیره در معده گردیده و نیاز به جایگزینی آن عارض می‌گردد و سوزش ناشی از این حرارت باعث تحریک شدید گرسنگی به صورتی می‌شود که به هیچ‌وجه نتوان آنرا تحمل نمود و گاهی باعث غش کردن خواهد شد).

و) اشتها همراه با تجمع ماده سودا و یا بلغم ترش در معده (تا مادامی که مقدار این مواد کمتر از مقداریست که از میان برنده اشتهاست) خیلی زیاد می‌شود و اشتها می‌تواند به قدری زیاد شود که هیچ‌گاه سیری ندارند (شهوه کلبيه) (۹).

تعريف در طب سنتی چینی (۱۱):
حالی که با خوراک تسکین می‌باشد نشان‌دهنده یک الگوی نقص است.
حالی که با خوراک بدتر می‌شود نشان‌دهنده یک الگوی افزایش است.
اشتها نداشت نشان‌دهنده نقص انرژی چی در طحال است.
گرسنگی همیشگی حقیقی بعد از خوراک نشان‌دهنده حرارت معده است.
پری و باد کردن شکم بعد از خوراک نشان‌دهنده احتباس غذاست.
تمایل به غذای گرم نشان‌دهنده یک الگوی سرد است.
تمایل به غذای سرد نشان‌دهنده یک الگوی حرارتی است.

◀ استدلال عطش و تشنجی (میل شدید به آب):

در معده گرم مزاج، عطش به آب (تشنه شدن زیاد) بیشتر از اشتها به غذا است اگر همراه آن حالت غذیان (احساس دل به هم خوردگی) باشد دلیل ماده‌ی مراری (خلط تلخ صفرا و یا ترش سودا) یا ماده شور بلغمی در معده است و اگر با خوردن آب نیم گرم عطش آرامش می‌باشد ماده در بیدتر حالت بلغم شور است و اگر با آب نیم گرم عطش بیدتر می‌شود یا رفع نگردد ماده‌ی مراری است که با آب سرد مرتفع

- درد میهم ممکن است نشان‌دهنده احتباس غذا در معده باشد.
- اگر درد بعد از خوراک یا گرم کردن بهتر می‌شود ممکن است نشانه سرمای ناقص در معده باشد.
- اگر درد بعد از خوراک بدتر شود ممکن است نشانگر یک الگوی نقص باشد.
- اگر احساس پر بودن سر دل وجود داشته باشد، نشان‌دهنده یک الگوی افزایش است.

◀ اشتها به غذا یا نوشیدنی‌ها:
افزایش یا کاهش یا قطع کامل آن حاکی از دلایل متفاوتی است (۹). انسان اگر حس چشایی سالم داشته باشد هیچ مزه‌ای را به شیرینی ترجیح نمی‌دهد (یعنی به شیرینی تمایل دارد) پس اگر اشتها شدید به چیزهایی غیر از آن بود نشان‌دهنده عارضه معده است. (تمايل عبارت است از علاقه‌مندی معمول به چیزی و در مقابل آن اشتها عبارت است از تمایل شدید و غیرعادی) اشتها و عطش اگر به سمت غذای سرد مزاج و آب سرد باشد در مقابل آنکه اشتها به ترشی یا ماده‌ی خشک کننده یا شور یا تند و یا جموعه شور و تند و ترش باشد تفاوت دارد (۹).

الف) اشتها به طعم شور، تند و ترش دلیل ضعف معده لزج بلغمی در آن است زیاد ماده لزج بلغمی با این سه طعم در از چون غذاهایی با این سه طعم در از میان بردن خلط‌مضر داخل معده مؤثرند و معده‌ی قوی تمایل به غذای چرب دارد ولی اشتها زیاد و مفرط به آن ندارد.

ب) وقتی اشتها به غذاهای غیر عادی و فاسد مثل خاک و امشالهم باشد، علت، خلط فاسد و غریب جای گرفته در معده است.

ج) اشتها شدید به چربی‌ها نشان‌دهنده جمع شدگی و بسته شدن‌ها (قبوضت و تکائف) و خشکی معده است. اگر فرد به غذاهای گرم و گرم کننده تمایل ندارد و اشتها به غذاهای سرد و سرد مزاج دارد، حرارت در معده بالاست و اگر اشتها به گرم کننده‌ها دارد در معده برودت و سردی است.

ای باشد نشان دهندهٔ خلط غیر طبیعی است که از جای دیگری و به مقدار کم به معده می‌ریزد و با زیاد شدن آن تهوع و استفراغ اجداد شده و با تخلیهٔ معده تا افزایش بعدی خلط غیر طبیعی، تهوع فروکش می‌کند.

- اگر تهوع و غثیان همیشگی باشد به منزلهٔ آن است که خلط غیرطبیعی متواالیاً در معده تولید می‌شود.

- رنگ ماده‌ای که از معده به و سیله قی خارج می‌شود نیز در تشخیص حایز اهمیت است چنانکه رنگ زرد آن بر صفرا، رنگ سفید و مزه ترش یا شور بر بلغم ترش یا شور و رنگ شفاف (شیشه‌ای) بر بلغم زجاجی دلالت می‌کند.

کسی که احساس می‌کند پس از خوردن غذا یا غیر آن اگر حرکت کند ممکن است غذای خورده شده را استفراغ کند این امر دلالت بر رطوبت شدید دهانهٔ معده و یا ضعف قوای معده می‌کند که در حالت اول با گرسنگی هم این علامت وجود دارد اما در حالت دوم فقط موقع پر شدن معده این علامت ایجاد می‌شود (۹).

تعريف در طب سنتی چینی (۱۱):

- استفراغ ترش ممکن است نشانه تهاجم کبد به معده باشد.
- استفراغ آب کی شفاف ممکن است نشانه سردی در معده با احتیاط مایعات باشد.
- استفراغ پس از غذا از خوردن ممکن است نشانه یک الگوی حرارتی باشد.
- استفراغ حجیم و ناگهانی ممکن است نشانه الگوی افزایشی باشد.
- استفراغ آهسته و ضعیف می‌تواند نشانه الگوی نقص باشد.

◀ آروغ:

آروغ می‌تواند انواع زیر را شامل شود (۹):

الف) با بوی دود باشد (دودی یا دخانی)

ب) با بوی ترشیدگی باشد (حامض)

پ) بدبو باشد (منتن)

ت) با بوی گوشت بو گرفته (سهیکی)

ث) بوی گوشت خام بدهد (زمی)

ج) بوی گل سیاه و بدبوی (جن)

می‌گردد. (۹)

- تعریف در طب سنتی چینی (۱۱): میل به مایعات سرد نشانه حرارت است.
- میل به مایعات گرم نشانه سردی است.
- تشنگی به مقدار زیاد آب سرد نشانه افزایش الگوی حرارت است.
- نبودن تشنگی نشانه الگوی سرد است که به طور معمول از معده و طحال ناشی می‌شود.
- تشنگی به همراه میل نداشت به نوشیدن، نشانهٔ بلغم گرم می‌باشد.
- تشنگی با تمایل به مزمزه کردن آهسته آب یا آب گرم، نشانهٔ نقص انرژی یین در معده یا کلیه است.

◀ قی (Vomiting):

- اگر فقط حال تهوع است نشان دهندهٔ خلط غیرطبیعی فرورفتہ در بافت معده و جایگزین شده در آن است.

- اگر استفراغ به راحتی انجام می‌شود نشان دهندهٔ خلط غیرطبیعی است که در فضای معده روان است.

- اگر حالت تهوع با استفراغ از میان نرود نشان دهندهٔ جمجمه هردو مورد بالا است و جایگزینی خلط در بافت معده نیز می‌تواند این حالت را ایجاد کند (حالت اول).

- حالت تهوع (غثیان) نه تنها می‌تواند فقط به علت مادهٔ جایگزین شده در دیوارهٔ معده باشد بلکه می‌تواند به علت زیادی ماده ای باشد که دهانهٔ معده را می‌سوزاند (سودا یا صفرا) یا می‌تواند این ماده در قعر معده کم باشد و با خلوط شدن با غذای خورده شده از ته معده به بالای معده برسد و دهانهٔ معده را بسوزاند و در این حالت چند ساعت بعد از خوردن غذا باعث استفراغ شده و تهوع قبل از غذا خوردن مذجر به استفراغ نمی‌گردد (اشاره به بیمارانی که تهوع دارند ولی فقط چند ساعت پس از خوردن غذا دچار استفراغ می‌گردند).

- اگر ایجاد تهوع و غثیان دوره

کسی که سردی معده با ماده دارد دائماً سنگینی دهانه معده را احساس می‌کند.

این حالت (سردی معده) معمولاً به افرادی با مزاج سوداوی (سرد و خشک) یا با بیماری طحال یا کسانی که به معده‌ی آن‌ها نزله سرد سرازیر می‌شود مثل مبتلایان به مرض مراق عارض می‌گردد، ممکن است آروغ ترش از حرارت نیز ایجاد شود و آن در صورتی است که حرارت بر شیرینی اثر کرده و آن را ترش گرداند که البته در این حالت حرارت ضعیفتر از آن است که هضم کامل را انجام دهد و اگر حرارت شدید بر ماده‌ی شیرینی بر سر آن را سوزانده و دلالت بر این نمونه، آروغ ترش با علامت حرارت و التهاب و تلخی دهان و عطش و سود بردن از سردی‌هاست.

باقی نیز می‌توان پی به ماده‌ی عامل آروغ ترش برد (که در قسمت قی توضیح داده شده است). اگر آروغ بدبوست دلالت بر تعفن در معده است که باعث بُوی بدد هان می‌گردد و گاهی دلالت بر زخم‌های عفونی معده (قروح) می‌نماید.

سهکی (بُوی بد عرق یا بُوی گوشت بُو گرفته) و سکی (بُوی ماهی) و گمانی (بُوی گل سیاه و بدبوی) دلالت بر رطوبت عفونی شده داخل معده می‌کند.

نوع زنجاری دلالت بر شدت حرارت همراه تعفن می‌کند و این بر حرارتی شدیدتر از نوع دخانی دلالت دارد.

اگر آروغ غیر ترش است و بُوی طعام خورده شده را بعد از ساعتی از تناول غذا می‌دهد دلالت بر ضعف قوا و معده می‌کند که نمی‌تواند غذا را هضم نماید (۹).

تعریف در طب سنتی چینی (۱۱) :

- با آروغ معمولاً رکود انرژی چی کبد درگیر است.
- آروغ با بُوی تند نشانه بد غم گرم در طحال، حرارت معده، یا انرژی چی محتمل در روده کوچک است.
- آروغ بدون بُوی نشانه نقص یا نگ در طحال و مولده سرمای داخلی می‌باشد.

همام بددهد (جماء)

ج) بُوی عفونت بددهد (عفني)

ح) بُوی ماهی فاسد بددهد (سمکي)

خ) بُوی زنگار بددهد (زنگار= آهن تفتیده)

د) بُوی آن شبیه به بُوی طعام

خورده شده باشد

ذ) یا باد به تنها یی باشد و هیچ

بُوی نداشته باشد و این بهترین

نوع آروغ است که این نوع آروغ

مشابه آروغ به علت بلع هواست که

در متون طب مدرن نیز به آن

اشارة شده است (۱۰).

اگر آروغ دخانی باشد و علت آن

غذایی که سریع التغییر به ماده‌ی

دودی است، نباشد (زرده‌ی قخم مرغ

پخته و ترب و یا غذایی که در

پختنش حرارت شدید بکار رفته و

دودی شده است مثل حلوا و پخته شده

با آتش) علت آن گرمی شدید مزاج

معده با ماده یا بدون ماده است.

نوع ماده به علت رسیدن ماده‌ی گرم

ریخته شده از سر به معده (نزله

حار) می‌باشد، خصوصاً اگر مزاج

بیمار صفر اوی باشد و یا علت

صفرا یی است که مستقیماً به معده

می‌رسید، همچنین اگر غذایی مثل جو

که به سختی به دود تبدیل می‌شود

خورده شود و آروغ دودی ایجاد کند،

حرارت شدید معده تایید می‌شود.

همچنین مدفوع اگر به رنگ زرد تیره

و سوزاننده در دفع (مراری) باشد

سبب آن حرارت معده است ولی عکس

آن صادق نیست.

گاهی آروغ دودی به بیداری

زیاد دلالت دارد که معده فرصت کافی

برای هضم غذا نیافته و شعله

کشیده و گرم شده است. معده با

شروع خواب بهتر به هضم غذا

می‌پردازد و بیداری متواتی باعث

گرمی بیش از حد معده می‌شود.

آروغ با بُوی ترشیدگی می‌تواند

به علت غذا ترش مزه یا غذایی که

اگر در خوردن آن افراط شود ترش

می‌شود باشد. اگر این دو علت نبود

علت آن سردی معده است خصوصاً اگر

غذایی که دیر ترش می‌شود مثل عسل

صرف گردد و آروغ ترش را باعث

شود (که سردی معده با ماده یا

بدون ماده می‌تواند علت آن باشد).

(۱۱)

◀ گازهای دفعی شکم :

دفع صدادار گازهای تولید شده در دستگاه گوارش از علیمی است که نشانه‌های ضعف در معده و دستگاه گوارش است، البته ضعفی که باعث تولید آروغ زیاد و غیرطبیعی می‌شود بیشتر است (۹).

صدای بلند حین دفع گاز یا ناشی از غلیظ بودن اخلاط غیر طبیعی تولید شده در معده است و یا به علت تواغندی نیتروی دافعه می‌باشد، توضیح اینکه در طب سنتی غلظت و رقت اخلاط غیر طبیعی تولید شده در معده در نوع علیم ایجاد شده و تشخیص نوع بیماری، که کندنده است. مواد لطیف و رقیق صدایی تولید نمی‌کند و اینامر نشانگر قوت معده است خصوصاً در کسی که صدادار شدن به اراده‌ی او نیست. در کسانی که بدون اراده دچار دفع صدادار گاز هستند، اختلاط ذهن ایجاد شده است (در جهای از کاهش سطح هوشیاری)، کم بویی باد بر خوبی هضم و تولید اخلاط طبیعی دلالت دارد و نداشت بو دلیل بر عدم هضم و بوی شدید بر فساد هضم دلالت دارد که در هر دو حالت اخلاط غیر طبیعی ایجاد گردیده‌اند (۹).

در طب سنتی چن از این نشانه سخن به میان نیامده است.

◀ مدفوع :

◀ قراقر :

صدای شکم دلیل ضعف معده و یا عدم تسلط به غذا است (تسلط بر غذا عبارت از نیرومندی معده در قواهی چهارگانه جاذبه، ماسکه، هاضمه و دافعه) و یا به طور قطع دلالت بر رطوبت مدفوع می‌نماید (۹).

تعریف در طب سنتی چینی (۱۱) : سرو صدای شکم به همراه مدفوع شل نشان دهنده نقص طحال است.

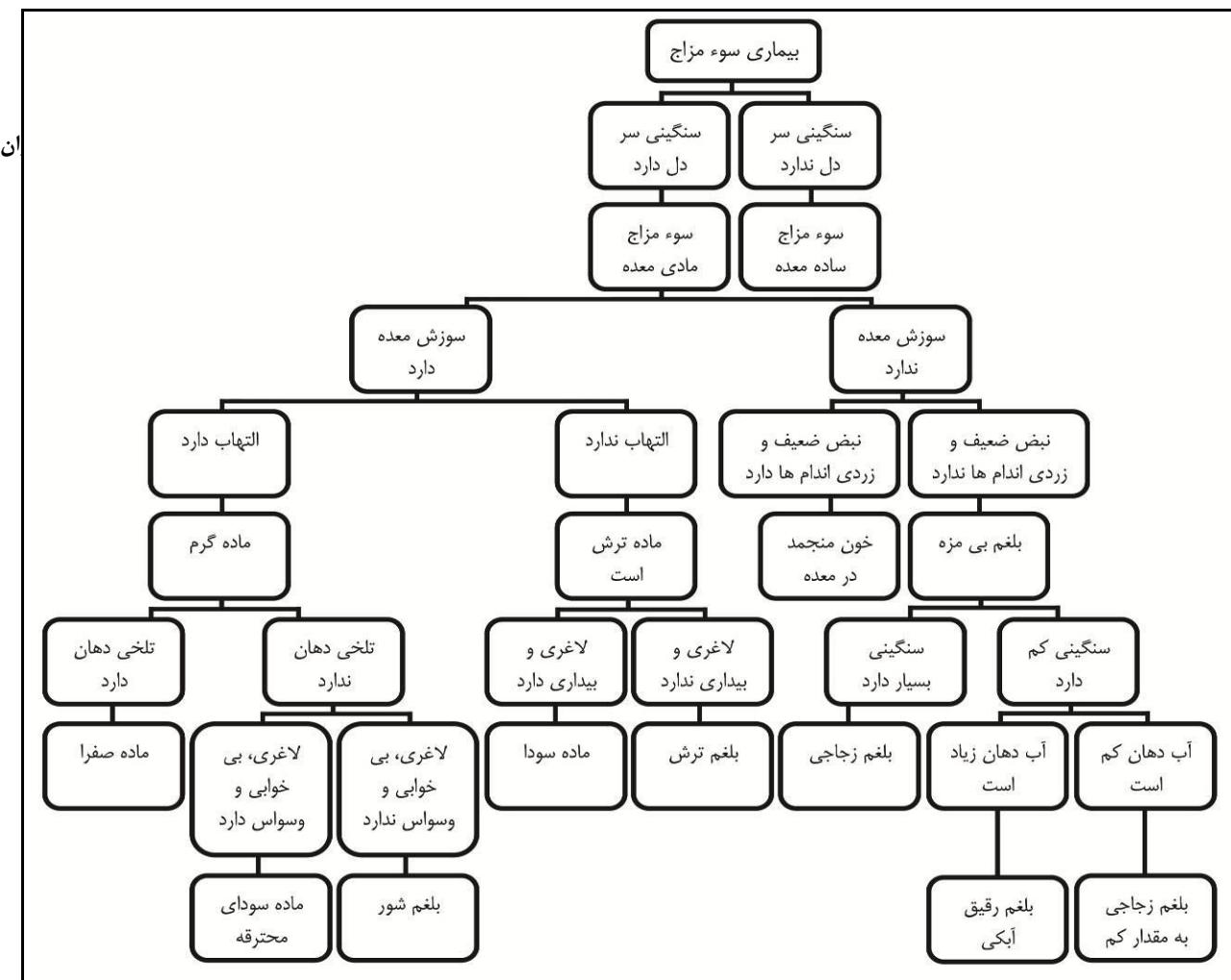
صدای شکم به همراه با باد کردن شکم که در آن مدفوع شل نیست نشان دهنده رکود انرژی چی کبد است.

◀ تمایل خوراکی بیمار :

پس از آنکه فرد غذای واحدی را مصرف کرد، می‌توان استدلال آنرا از اینکه سازگاری وی با چیزهای مبرد (سرد کندنده) است یا مجفف (خشک کننده) یا مرطوب (تر کننده) تخمین زد. باید در حالت مساوی دقت کرد که اشیای سرد را بهتر می‌پسندد یا خشک کننده و یا مرطوب کننده را و اگر شرایط مساوی ظاهر نگردد، نتیجه گیری غلط می‌شود (۹).

مثالاً گاهی به علت اشیای سرد، جو شش خلط آب کی یا شور بلغه‌ی فروکش کرده و تصویر می‌شود بیمار منفعت یافته است در جایی که خلط باعث بیماری، سرد بوده و یا گاهی با گرمی دادن باعث تخلیل خلط گرم داخل معده می‌شویم و بیمار موقتاً بهبود می‌یابد، در جایی که در اینجا باید مبرد داد و بایستی به سایر علایم نیز دقت نمود (۹).

تقریباً همین معنی و مفهوم را می‌توان در طب سنتی چینی نیز دید

نمودار ۱. الگوریتم تشخیصی انواع سوء مزاجات معده

است و شکل مدفوع مثلاً به شکل مداد (نازک و باریک) ناشی از ضعف طحال می‌باشد (۱۱).

◀ رنگ بدن:

رنگ در بیشتر اوقات دلالت زیادی بر حال معده و کبد می‌کند. به نظر مؤلف مذکور از تغییر رنگ در طب سنتی ایران تغییرات رنگ صورت است که مَّ نظر قرار می‌گیرد زیرا صورت اولین و بیشترین جایی است که طی معاینه توسط درمانگر مشاهده می‌گردد. بیشتر امراض معده، سرد و مرطوب است و رنگ مبتلا یان رصاصی یا رنگ قلع به خود می‌گیرد و اگر رنگ بیمار از قبل زرد بوده باشد این زردی به سفیدی متمایل می‌گردد (۹).

در طب سنتی چینی، رنگ رخسار که بیانگر رنگ بدن است نیز به همین شکل بوده و در ناراحتی‌های دستگاه گوارش، پریدگی رنگ شایع است (۱۱).

◀ استدلال به احوال مشارکات:

قوام، رنگ و بوی مدفوع هر کدام می‌تواند نشانه ای از بیماری معده باشد. رنگ مدفوع نشان دهنده‌ی نوع خلطی است که در معده یا بقیه بخش‌های دستگاه گوارش به صورت طبیعی یا غیر طبیعی تولید شده است (۹).

اگر مدفوع صاف و هموار است و رنگش میانه و بوی تند نیز ندارد، دلیل آن است که معده غذا را بخوبی هضم می‌کند. خوب هضم کردن غذا دلیل نیرومندی معده و نیرومندی آن نشان از اعتدال مزاج دارد. اگر مدفوع خیلی بدبو و لی نرم باشد دلیل آن است که قبل از زمان هضم کامل بیرون آمده است و این نشان دهنده‌ی ناتوانی نیروی نگه دار ندهی معده، ماسکه است. اما اگر بدبویی زیاد است و لی مدفوع نرم نیست دال بر ناتوانی نیروی هضم کننده‌ی معده است (۹).

در طب سنتی چینی، به رنگ و قوام و شکل مدفوع دقیق می‌شود و رنگ طبیعی به رنگ قهوه ای روشن است. قوام مدفوع نه شل و نه سفت

ستّتی چینی

در جدول ۱ مقایسه‌ی اطلاعات به دست آمده از مشاهده و مصاحبه با بیمار جمع آوری شده است، اگر علامت سئوای در برابر یک علامت گذاشته شده است یعنی اینکه علامت نیاز به بررسی بیشتر داشته و هنوز تکمیل نیست.

در طب سنتی چینی نیز مثل طب سنتی ایرانی، اساس تشخیص بر روی چند حور اصلی استوار است. در ابتدا از مشاهده استفاده می‌گردد که در این بخش به رنگ رخسار بیمار دقت می‌گردد که در حالت Pale complexion به برخی بیماری‌های گوارشی می‌توان شک کرد و یا در رنگ تنه زبان، اگر قرمز آتشین باشد به Fire در دستگاه گوارش می‌توان پی برد و اگر به صورت Pale باشد به کمی گردش خون (کمبود خون) در دستگاه گوارش و معده رسید. اگر رنگ بار زبان زرد باشد دلیل بر آتشناشی از گرمای معده و شاید ناشی از کبد باشد، بعد از آن، از روش مصاحبه استفاده می‌گردد. آنکه از حس شنوائی در شنیدن مثلاً صداهای دستگاه گوارش و یا از حس بویایی در بو کردن استفاده می‌گردد. در پایان نیز، با استفاده از اطلاعات جمع آوری شده، به یک الگوی تشخیصی می‌توان رسید و بر آن اساس به درمان بیمار پرداخت.

اعضای مشارک معده عبارتند از اعضایی که بیماری‌های آنها می‌توانند روی معده تأثیر بگذارد و بالعکس.

اگر دماغ نزله دارد باعث اختلال معده می‌تواند، نزله باشد و اگر کبد تولید صفرای غیر طبیعی می‌کند توجه به آن الزامی است. اگر طحال ورم دارد و از جذب سودا به خود عاجز است و سودا زیاد است، می‌تواند نشان دهندهی علت باشد.

توجه به اینکه آیا بیمار جلو چشم چیزی غیر عادی و غیر ثابت را می‌بیند؟ آیا به علت املاع سردرد دارد؟ یا با املاع، وسواسی دارد که با گرسنگی کم می‌شود و علی الخصوص سرگیجه دارد یا نه؟ بسیار حائز اهمیت است. آیا با پر شدن شکم احساس خفقان پدید آمده و یا موقع گرسنگی چنین حالتی دارد؟ همچنین غش و تشنج چه موقعي عارض می‌گردد؟

دقت به اینها عوارض مشارکتی معده را نشان می‌دهد. اگر پر شدن معده ایجاد خیالات مذکور، سردرد، و سواس، رویاهای خنده خفقان یا خوابرفتگی خیلی عمیق را باعث شود معده از ماده خلط غیرطبیعی پر است و سوء مزاج دارد (۹).

تطابق نشانه شناسی در طب سنتی ایرانی و طب

جدول ۱. جدول مقایسه‌ای علایم بیماری‌های معده در طب سنتی ایران و طب سنتی چین

علامت	تعريف در طب سنتی ایران	تعريف در طب سنتی چین	تعريف در طب سنتی چین
عملکرد معده	در صورتیکه بیمار مقدار خوراکی که الان می‌تواند در یک وعده غذایی بلع نماید و معده بیمار می‌بزیرد کمتر از میزانی باشد که هر گونه تغییر در میزان خوراکی و یا مواد واردشده به بیمار قبل از بیماری می‌توانسته است بخورد دلیل ضعف معده نشانگر اختلال عملکرد معده می‌باشد.	می‌باشد و اگر این عارضه را ندارد قوت معده همچنان پا بر جاست.	

اگر معده بطور کامل بر غذا احاطه پیدا نکرده و هضم کامل نباشد هر گونه علامت ناخوشایندی در سر دل که همراه با درد یا ایجاد سرو صدا و آروغ متواالی می‌گردد و غذا مدت زیادی در معده نفخ یا تهوع یا استفراغ یا اسهال و کاهش اشتها یا مدفعه باقی می‌ماند و یا قبل از زمان طبیعی هضم کامل، خارج می‌شود. شل و یا بیوست و عطش به آب و... باشد دل بر اختلال در هضم معده است.

بررسی
چگونگی
هضم

در زبان به رنگ بدنه زبان، رنگ بار زبان و به تورم کل زبان، به اثر دندان‌ها بر کناره زبان باید دقت کرد. در زبان بخش وسطی زبان با دستگاه گوارش در ارتباط است و هر گونه اختلال در این دستگاه، با تغییرات در این بخش زبان همراه است. بار زبان کلا در ارتباط با معده است و هر کونه اختلالی در این بار، اختلال معده را می‌رساند.

وقتی که زبان دراختلالات معده شدیداً زبر و قرمز شده بر سوی مزاج یا ورم گرم دموی (ناشی از جمجمه خون) در معده دلالت دارد و اگرمتمايل به زرد گردیده عارضه صفرایی (ناشی از وجود صفرای در معده) است و اگر به سیاهی متمايل است بیماری ناشی از ماده ی سوداوى غیرطبیعی در معده است و اگر به سفیدی و شیری متمايل یافته باشد علت وجود ماده می‌مرطوب در معده است و اگر فقط خشک حقیقی باشد بیماری ناشی از خشکی مزاج معده است.

وضعیت زبان

بzac دهان باید در حد عادی باشد. ولی خشکی bzac دهان دال بر آتش معده و یا گرمی در بدن است.

وضعیت آب
دهان

زیادی آب دهان و یا لزوجت آن بر رطوبت معده دلالت می‌کند

Bitter taste is usually due to an Excess Heat pattern (Liver or Heart)

A constant bitter taste in the mouth is usually due to Liver Fire

A bitter taste in the morning after no sleep is usually due to Heart Fire

A sweet taste may indicate Spleen Deficiency or Damp Heat

A sour taste is usually due to retention of food in Stomach or the Liver invading the Stomach

A salty taste is usually due to Kidney Yin Deficiency

A pungent taste is usually due to Lung Heat

تلخی آن نشان دهنده حرارت و صفرای است.

ترشی آن در اکثر موقع دلالت بر سردی در معده و یا حرارت ضعیف به همراه رطوبت می‌کند و گاهی ترشی دهان به علت ریزش ماده سودا از طحال به معده است.

طعم دهان

بی مزگی دهان نشانگر بلغم بی مزه در معده است.

شوری طعم دهان به دلیل بلغم سور در معده است.

مزه های غریب و غیر عادی دلالت بر خلط غیرطبیعی متعفن در معده می‌کند.

اگر بیمار مبتلا به سکسکه متواالی گردیده و از سوزش ناحیه سر دل شکایت دارد، علت سکسکه وجود خلط ترش یا تند یا تلخ در معده است و اگر به همراه آن احساس کشش در معده کند، علت آن باد است و اگر این‌ها را حس نمی‌کند و عطش آب هم ندارد خلط بلغمی در معده وجود دارد و اگر بعد از انجام پاک‌سازی در معده و یا پس از بروز تپ ایجاد شده نشان دهنده خشکی در معده است.

سکسکه

-Can be due to Liver Qi Stagnation or Stomach Heat.

-If the pain is dull, it may indicate retention of food in the stomach.

-If the pain is better after eating or applying heat it may indicate Deficient Cold in Stomach.

-If the pain is worse after eating it may indicate a Deficient pattern.

-If there is also fullness in the epigastrium, this indicates an Excess pattern

درد همراه با کشیدگی معده به دلیل باد در معده می‌باشد و اگر به همراه درد، سنتگینی احساس گردد بر پر شدن بیش از حد معده (امتلاء) دلالت می‌کند و درد به همراه سوزش بر خلط ترش، تند، عفونی یا تلخ در معده دلالت دارد.

درد معده

علامت	تعريف در طب سنتی ایران	تعريف در طب سنتی چینی
اشتها به غذا یا نوشیدنی	اشتها به طعم شور، تند و ترش دلیل ضعف معده متعاقب تجمع زیاد ماده لزج بلغمی در معده است، وقتی اشتها به غذاهای غیرعادی و فاسد مثل خاک و امثال‌هم باشد علت، خلط فاسد جای گرفته در معده است. انسان اگر حس چشای سالم داشته باشد هیچ مزه ای را به شیرینی ترجیح نمی‌دهد، پس اگر اشتهاش شدید به چیزهای غیرعادی یافت، نشان دهنده اختلال است. اشتها به ترشی و تندی نشان دهنده خلط لزج در معده است. اشتهاش معده گرم به آب بیشتر از غذاست.	-Condition relieved by eating indicates a Deficiency pattern -Condition aggravated by eating indicates an Excess pattern -Lack of appetite indicates Deficient Spleen Qi -Always hungry even after eating indicates Stomach Heat -Fullness/distention after eating indicates Retention of Food -Prefers warm food indicates a Cold Pattern -Prefers cold food indicates a Heat Pattern
عطش و تشنگی	در معده گرم مزاج، عطش به آب بیشتر از اشتها به غذا است، اگر همراه آن احساس دل آشوب و دل به هم خوردگی(غشیان) باشد دلیل ماده مراری (خلط تلخ صفرا یا ترش سودا) یا ماده شوربلغمی در معده است و اگر با خوردن آب نیمگرم عطش آرامش یابد ماده در بیشتر حالات بلغم شور است و اگر با آب نیمگرم عطش بیشتر شود یا رفع نگردد، ماده مراری است که با آب سرد مرتفع می‌گردد.	-For cold liquids indicates Heat -For warm liquids indicates Cold -Thirst for large amounts of Cold Water indicates an Excess Heat Pattern -No Thirst indicates Cold pattern, usually of the Stomach or Spleen -Thirst with no desire to drink indicates Damp-Heat -Thirst with desire to sip liquids slowly, or sip warm liquids indicates Yin Deficiency (of Stomach or Kidney)
قی (Vomiting)	تهوع نشان دهنده خلط غیرطبیعی فرورفته در بافت معده و جایگزین شده در آن است. اگر استفراغ براحتی انجام شود نشان دهنده خلط غیرطبیعی است که در فضای معده روان است. اگر حالت تهوع با استفراغ از میان نزود نشان دهنده هردو مورد بالا است و نیز جایگزینی خلط در بافت معده هم می‌تواند این حالت را ایجاد کند.	-Sour vomiting may indicate Liver Invading Stomach -Clear/Watery vomiting may indicate Cold in Stomach with Fluid retention -Vomiting after eating may indicate a Heat Pattern -Sudden & Loud vomiting may indicate Excess pattern -Slow & Weak vomiting may indicate Deficiency pattern
آروغ	می‌تواند گاهی ترش باشد بدبو باشد (منتن) با بوی دود (دودی یا دخانی) زنگاری باشد (زنگار=آهن تفتیده) بوی گوشت خام بددهد (زهمه) بوی گل سیاه و بدبوی (لجن) حمام بددهد (حمام) بوی عفونت بددهد (عفني) بوی ماهی بددهد (سمکي) بوی شبیه به طعام خورده شده داشته باشد یا باد به تنها بی باشد و هیچ بویی نداشته باشد	-Stagnation of Liver Qi is often involved -With foul odor indicates Damp-Heat in Spleen, Stomach Heat, or Stagnant Qi in the Small Intestine -Without odor indicates Deficient Spleen Yang producing interior Cold
قراقر	صدای شکم دلیل ضعف معده و عدم تسليط به غذا است و یا به طور قطع دلالت بر رطوبت مدفوع می‌نماید.	-With loose stools indicates Spleen deficiency -With abdominal distention but no loose stool indicates Liver Qi Stagnation
تمایل خوارکی بیمار	پس از آنکه فرد غذای واحدی را مصرف کرد، می‌توان استدلال کرد که سازگاری وی با چیزهای مبرد (سرد کننده)، مجفف (خشک کننده) یا مرطبه (تر کننده) چگونه است.	تقریباً همین معنی و مفهوم در طب سنتی چینی را می‌توان دید.

علامت	تعريف در طب سنتی ایران	تعريف در طب سنتی چینی
استدلال از آنچه معده حس می کند	اگر معده سوزش ندارد اما احساس سنتگینی وجود دارد، ماده بلغم زجاجی است. به مقالات ریفلاکس و سوء هاضمه در همین احساس سوزش و التهاب نشانگر وجود ماده مره (صفرا) یا شور(بلغم مالح) مجموعه ارجاع گردد.	اگر معده سوزش ندارد اما احساس سنتگینی وجود دارد، ماده بلغم زجاجی است. به مقالات ریفلاکس و سوء هاضمه در همین احساس سوزش بدون التهاب بیانگر ماده ترش(بلغم) است.
گازهای دفعی شکم	احساس سوزش بدنه از غلیظ یا زیاد است. ماده غلیظ یا زیاد است.	احساس سوزش بدنه از غلیظ یا زیاد است. ماده غلیظ یا زیاد است.
مدفع	صدای بلند حین دفع گاز یا ناشی از غلیظ بودن مواد غیر طبیعی تولید شده در معده است و یا به علت توانمندی نیروی دافعه است. کم بویی باد بر خوبی هضم دلالت داشته و نداشتن بو دلیل بر عدم هضم است.	صدای بلند حین دفع گاز یا ناشی از غلیظ بودن مواد غیر طبیعی تولید شده در معده است و یا به علت توانمندی نیروی دافعه است.
رنگ بدن	رنگ مدفوع نشان دهنده نوع خلطیست که در معده یا بقیه بخش‌های دستگاه گوارش به صورت غیر طبیعی تولید شده است.	رنگ مدفوع خیلی بدبو ولی نرم باشد دلیل آن است که قبل از زمان هضم کامل، بیرون آمده است و این نشان دهنده ناتوانی نیروی نگه دارنده معده است (ماسکه). اما اگر بدبویی زیاد بوده و مدفوع نرم نباشد دلیل ناتوانی نیروی هضم کننده معده است.
استدلال به احوال مشارکات باعث ناراحتی معده	رنگ در بیشتر اوقات بر حال معده و کبد دلالت می کند. بیشتر امراض معده سرد و مرطوب است و رنگ مبتلایان، رصاصی (رنگ قلع) است و اگر رنگ بیمار از قبل زرد بوده باشد این زردی به سفیدی متامیل می گردد.	رنگ رخسار که بیانگر رنگ بدن است نیز در طب سنتی چینی به همین شکل و در ناراحتی‌های دستگاه گوارش Saloow White گوارش رنگ شایع است.
بی نوشت	اگر دماغ نزله دارد و از آن متأثر می شود می توان ناراحتی معده را نزله دانست. اگر کبد تولید صفرای غیر طبیعی کند توجه به آن الزامی است.	آیا بیمار جلو چشم‌ش چیزی غیر عادی و غیر ثابت را می بیند؟ آیا به علت امتلا سردرد دارد؟ آیا با امتلاء، وسوسی دارد که با گرسنگی کم شده و آیا از سرگیجه رنچ میبرد؟ آیا با پرسدن شکم احساس خفغان دارد یا موقع گرسنگی؟ همچنین غش و تشنج چه موقعی عارض می گردد؟ دقت به این‌ها عوارض مشارکتی معده را نشان می دهد.

ب) نوشت

- در فلسفه، برای شناخت ماهیت و چیستی اشیاء (ontology) از عنایون هستی شناختی (ontological entities) مانند کیفیت، عملکرد، نقش، خاصیت، ... استفاده می شود.

منابع

- الگود، سیریل: تاریخ پزشکی ایران و سرزمین‌های خلافت شرقی. ترجمه: فرقانی، باهر. انتشارات امیرکبیر، تهران، صص: ۳۶-۷، ۱۳۷۱.
- تاجبخش، حسن: تاریخ دامپزشکی و پزشکی ایران. ج. ۱۰، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، صص: ۱۸۵، ۲۶۱، ۲۵۹، ۱۳۸۵.

۳. شمس اردکانی، محمد رضا؛ ذوالفقاری، بهزاد؛ روزبهانی، مهدی؛ ترکی، مهدی؛ روزبهانی، اکبر: مروری بر تاریخ و مبانی طب سنتی اسلام و ایران. انتشارات راه کمال، تهران، صص: ۱۲-۶، ۱۳۸۵.
۴. جرجانی، سید اسماعیل: ذخیره‌ی خوارزم‌شاهی. ج ۱۰، انتشارات فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ص: ۱۵۰، ۱۳۸۰.
۵. محمدی ری شهری، محمد: احادیث پزشکی. ج ۲۰، سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، قم، ص: ۲۴، ۱۳۸۵.
6. Novak PD. *Dorland pocket medical dictionary*. Philadelphia: W.B. Saunders; 1995.
7. Anderson KN. *Mosby's Medical, Nursing and Allied Health Dictionary*. St. Louis: Mosby-Year Book Inc; 1998.
۸. بیدتز، باربارا: معایینات بالینی و روش گرفتن شرح حال. ترجمه: کاوه، مانیا. ویرایش نهم. نشر پیشگامان توسعه، تهران، ص: ۵، ۱۳۸۷.
۹. ابن سينا، حسين: قانون في الطب. الاعلمي للمطبوعات، بيروت، ۲۰۰۵.
10. Tack J, Talley NJ, Camilleri M, Holtmann G, Hu P, Malagelada JR. Functional gastroduodenal disorders. *Gastroenterology* 2006;130(5):1466-79.
11. Maciocia G. *Diagnosis in Chinese medicine: A comprehensive guide*. New York: Elsevier; 2004.

